

СУЧАСНІ КОНОТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДРАМАТУРГІЇ (ВИХОВНИЙ АСПЕКТ)

Стаття присвячена вітальній силі української класичної драматургії, виховний аспект якої є недооціненим у сучасній загальноосвітній школі. Відсутність учнівської мотивації до сприймання цих творів – в ігноруванні конотацій сьогоденних реалій. На прикладі творчості М. Куліша розкрито один з шляхів повернення уваги старшокласників до української драматургії, а саме до конотації.

Ключові слова: конотація, українська класична драматургія, театр, творчість М. Куліша, старша школа.

Конотація – додаткове значення, яке акцентує новий, відповідний певному часу і простору, смисл. Цим явищем нечасто користуються у школі, особливо при вивченні класичної української драматургії, здебільшого представляючи її як ретро-літературу. Такий однобічний вимір творчості українських драматургів ізолює їхні твори від сьогоденних учнів, про що свідчить опитування, проведене нами у старшій школі.

На запитання, чи захоплює учнів мистецтво драматургії, з учнів 10-11 класів позитивну відповідь дали 25 %, негативну – 70 %, 5 % – не відповіли. А на запитання стосовно змісту вільного часу школярів, драматургії і театральному мистецтву, яке, за висловом Б. Грінченка, дає “уроки відносно власного свого призначення в загальному житті людства і подальшого напрямку своєї діяльності” [2, с. 7], місця, на жаль, не знайшлося. Сучасні учні втратили мотивацію до цього виду мистецтва, який в яскравих формах виносить на поверхню не тільки гармонію, вищі смисли (Бог, любов), а й банальність, гротеск, потворність, роблячи душевне буття людини більш рухливим, чуйним, здатним до співпереживання та розуміння інших людей.

У школі мистецтво театру “тримається” на вчителів-ентузіастах, хоча протягом усього його існування мистецтво драми широко використовувалось з метою навчання і виховання учнів (школи Спарти та Афін, поетика в епоху Відродження, театральні вистави як обов’язковий компонент виховання

учнів у працях Я. А. Коменського, шкільний театр Київської духовної академії та ін.).

Не існує єдиної методики залучення учнів до мистецтва драматургії як ефективного стимулювання їхніх емоційно-почуттєвої та розумової сфер. *Завжди існує резерв на інакший погляд, іншу логіку викладу матеріалу.* Один з таких шляхів, що ми пропонуємо, – сучасна конотація п'єс, яка може надбудовуватись “над прямим денотативним значенням слова” [5, с.373-374]. Як приклад – творчість генія української драматургії Миколи Куліша, що вивчається в 11 класі на уроках української літератури і мистецтва.

Учням потрібно нагадати, що початок ХХ століття – час інтенсивного зростання складних і суперечливих пошуків у мистецтві. Час, коли великої значущості набув театр. Два полюси на театральному кону – етнографічно-побутовий, присвячений переважно темі селянства, та експериментальний, що розширював межі образної виразності спектаклю, завдяки відходу від побуту та появі психологічних мотивів і складних психологічних колізій. Так буде до середини 20-х років. А потім – патетичне захоплення від контролю над культурною політикою і передчуття трагедії 30-х років (у галузі культури це 1934 рік – Перший з'їзд радянських письменників, який утвердив соціалістичний реалізм як єдино можливий метод художньої творчості).

Усе це в українській драматургії найповніше утілив і відчув на собі Микола Куліш – “український Шекспір”, як казав про нього відомий український діяч і режисер Лесь Танюк.

Микола Куліш – універсальна постать України. Його ім'я – наша історична пам'ять, як і інші імена та історичні назви, котрі не підлягають забуттю. На жаль, сьогоднішній стан шкільної освіти можна назвати в цьому контексті катастрофічним, оскільки учні, за нашим цьогорічним опитуванням, плутають Миколу Куліша з його видатним однофамільником – письменником і вченим Пантелеймоном Кулішем, приписуючи останньому єдиний твір, що вивчається зі спадщини Миколи Куліша в школі, – п'єсу “Мина Мазайло”.

Причину подібного стану, з-поміж інших, вбачаємо у перевантаженості процесу навчання фактологічним матеріалом, обсяг якого не сприймається учнями, а також у “пасивному” вивченні п’єс, їх, у кращому разі, “читанні про себе”, а не інсценізації. Відомий естетик Т. Адорно писав про подібне явище: “Сприйняття художніх творів адекватне лише як живе сприйняття... Промовляючи, художній твір стає чимось, що рухається в собі... Уявлення про консервативний художній твір суперечить глузду. Емфатично відокремлюючись від емпіричного світу – свого іншого, художні твори засвідчують, що сам світ має стати іншим, і художні твори – неусвідомлені схеми такої зміни [1, с. 239-240].

Пропонуємо зосередитись на п’єсі Миколи Куліша “Мина Мазайло”. Зважаючи на наявність “творчих сил”, *а вони є завжди*, учитель обирає шлях знайомства і роботи над уривками з п’єси або твором у повному обсязі.

“Мина Мазайло” – комедія, тому грати її треба невимушено, яскраво і людяно, особливо це стосується дії другої (явища 3-8), яку можна поставити окремо, в “концертному виконанні”, де розкривається “українізація” Мокієм – Улі:

Мокій

- Отже, дозвольте мені вас українізувати, Улю!

Уля тихо

- Українізуйте, Моко.

[4, с. 36]

Обов’язково маємо акцентувати історичний контекст п’єси, написаної у 1929 році, коли в Україні представники “Молодої України” здійснюють прогрес у філософському осмисленні національної ідеї, – М. Хвильовий, Д. Донцов, Д. Чижевський, В. Липинський та інші, більшість з яких через декілька років становитимуть вже “розстріляне Відродження”, що ніби пророкують слова дядька Тараса, висловлені в п’єсі: “Їхня українізація – це спосіб виявити всіх нас, українців, а тоді знищити разум, щоб і духу не було. Попереджаю!”

І самовпевнена відповідь Мокія – юнака, з “мрійними, але злими очима”, упевненого в скорому виході “на високості” : “Провокація. Хто стане нищити двадцять мільйонів самих лише селян – українців, хто?” [4, с.65].

А поки що, у двадцяті роки в Україні було проведено українізацію шкіл, працювала Українська академія наук, Національна бібліотека, Національний архів тощо...

Інший варіант знайомства з Миколою Кулішем – театралізований урок (вечір), на якому варто зіграти другу дію комедії “Мина Мазайло” та уривки з трагедії “Народний Малахій”, що дасть змогу представити талант драматурга і яскраво побачити суспільне життя України 20-30-х років ХХ століття. Фіксуючи художнім способом головні явища українського суспільства цих років, драматург показав їх не лінійно, а через з’ясування характерних прикладів духовного контексту цього історико-культурного часопростору. Учні матимуть змогу зрозуміти не тільки світогляд, а й спосіб життя суспільства та особливості духовного середовища. Уже наближаються репресії, що захоплять близьких і далеких знайомих, відверта брехня гасел і політичних заяв, за чітке розуміння яких загине і сам М. Куліш.

З п’єси М. Куліша “Народний Малахій”, в якій відображено результати беззастережливої віри в брехню влади, наслідки “омасовлення”, пропонуємо показати уривки про колишнього “поштальйона” Малахія, який, склавши про себе думку як народного наркому, засипав своїми проектами, створеними “оновленими після революції очами”, державні органи, твердо вірячи в “голубу даль”: “... не до гробу тепер єрусалимського нам треба йти, а до Ленінового Мавзолею, до нового Єрусалиму плюс до нової Мекки – до Москви...”

Або створення «нової людини»:

Малахій (С тим часом зліз з муру. Підійшов до робітників)

- Що це ви робите?

Третій

- Хіба не бачите? ... Форми.

Малахій

- А я прийшов до вас робити реформи.

Третій

- Які?

Малахій

- Голубі. Більше точно – нехайну реформу людини.

[4, с.168]

Скільки таких неосвічених Малахіїв – реформаторів ми бачимо сьогодні!

До учнів потрібно донести думку: кожна епоха впливає на сприйняття того, що було написано раніше. І ми потрапляємо в ефект смислового континуума, опиняємося всередині безмежної відкритості незмінного протягом усього часу існування тексту, яка може змінити сприймання, подвоїти його завдяки сучасному виконанню або відповідно до нинішнього соціокультурного контексту людського життя. І тоді, завдяки конотації “голубі реформи” Малахія наповняться і сучасним змістом, “перспективою”, що стала дійсністю (реєстрація одностатевих шлюбів, вже офіційне визнання у деяких країнах третьої статі...).

Сліпа віра зводить людину з глузду. М. Куліш всією своєю творчістю довів: коли в суспільстві аномалії стають нормою, коли абсолютизація будь-якого прізвища або явища визнається єдиною беззаперечною вірою, людина гине, губиться в цьому колі тоталітарному.

Тому, працюючи над п'єсами, тільки з урахуванням сучасних конотацій можна відчутти їх вітальну силу і пам'ятати: ”У єдності перебування ”тут – і – зараз” - умова загадкової невикривленості того світу театру, в якому ви перебуваєте. Все “тут – і – зараз” - рукотворне , думкотворне, - завтра буде іншим ... Рівень митця, котрий передає, і рівень глядача, котрий сприймає, ... - умова невикривлення” [3, с.8].

Список літератури

1. Адорно Т. Теорія естетики / Теодор Адорно. – К.: Основи, 2002. – 518 с.
2. Гринченко Б.Д. Народные спектакли / Б.Д.Гринченко. – Чернигов: Типографія Губерн. Земства, 1900. – 64 с.

3. Корнієнко Н. Лесь Курбас : репетиція майбутнього / Н.Корнієнко. – К.: Факт, 1998. – 469 с.
4. Куліш Микола. П'єси / Микола Куліш. – К.: Наукова думка, 2001. – 368 с.
5. Постмодернизм. Енциклопедия. – Минск : Книжный дом, 2001. – 1040 с.

Відомості про автора

Миропольська Наталія Євгенівна, доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти

Домашня адреса: 01030, м. Київ, вул. Богдана Хмельницького, 39, кв.107. Тел. 063 – 423 – 90 – 11.

Робоча адреса: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9. Тел. (044) 455 – 53 – 38.
e-mail: ipv2@ukr.net.